

STEENTIJDVONDSTEN OP DE KAUTER IN NIEUW-NAMEN

R.M. van Heeringen*

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw is de Kauter in Nieuw-Namen, gelegen in de gemeente Hulst in Zeeuwsch-Vlaanderen, onder geologen een begrip als zijnde de enige getuigeberg uit het Boven Pliocéen op Nederlands grondgebied (Formatie van Oosterhout; ca. 2.5 milj. jaar oud). Ten behoeve van zandwinning zijn in het verleden vele groeves in de heuvel aangelegd waardoor de fossielrijke laagopvolging goed kon worden bestudeerd. De mariene formatie bestaat uit gedeeltelijk verkitte zanden en een schelpenbreccie. Door vertering van in het zand aanwezige glauconiet heeft de afzetting een opvallend rode kleur gekregen. Men spreekt daarom ook wel van het 'roztand' van de Kauter. Het voormalige hoofd van de lagere school C.A. van der Heijden, waarnaar de huidige groeve is genoemd, heeft in het verleden een omvangrijke collectie fossielen bijeengebracht, waarvan een gedeelte nu is tentoongesteld in het streekmuseum 'De Vier Ambachten' in Hulst.

In 1955 werd door Staatsbosbeheer één van de laatste nog ongeschonden stukken van de eens tot 6 meter boven N.A.P. oprijzende berg aangekocht en ingericht als geologisch en natuurwetenschappelijk monument.¹ In 1983 werd de in verval geraakte groeve in samenwerking met de vogelwacht 'De Steltkluut' en de Heemkundige Kring 'De Vier Ambachten' schoongemaakt en opnieuw ingericht. A.W. Janssen van het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie in Leiden maakte ter gelegenheid daarvan een nieuwe profielopname en beschreef de fossielinhoud (JANSSEN 1982-1983). In het totaal zijn nu van de Kauter 25 soorten mollusken bekend waaronder 20 bivalven en 5 gastropoden.

Niet alleen in de geologie maar ook in de archeologie heeft Nieuw-Namen een bekende klank. In 1910 werd door de geoloog Tesch op de molenberg in de nabijheid van de huidige groeve een vuurstenen pijlpunt gevonden (TESCH 1911; afb. 3 nr. G 3232). De pijlpunt bevindt zich op het ogenblik in de archeologische expositie van het Zeeuws Museum in Middelburg.

De in ere herstelde groeve en de tot de verbeelding sprekende pijlpunt hebben geleid tot een intensieve belangstelling voor de geschiedenis van De Kauter. Nieuwe vuursteenvondsten gaven in 1985 aanleiding tot een klein archeologisch proefonderzoek, waarvan de resultaten hieronder kort worden beschreven.

HET ONDERZOEK

In september 1985 vond de beheerder van de groeve, de heer R. Bleijenberg, na het verbreden van de afwatering langs de Schelpstraat een vuurstenen artefact. Het betrof een krabber van donkergrijze iets doorzichtige vuursteen zonder patina.

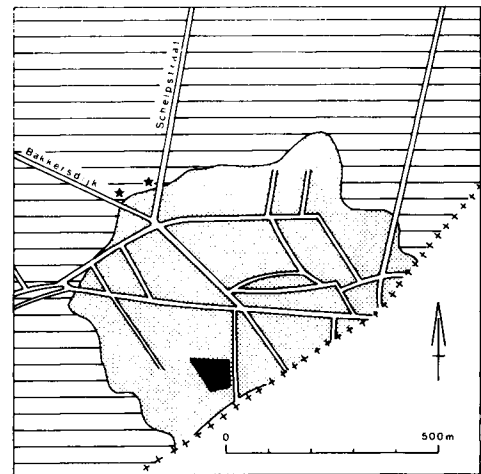

Fig. 1: Ligging van de vindplaatsen in Nieuw-Namen. Legenda: 1) zand (Boven Pliocéen); 2) klei (Afzettingen van Duinkerke III); 3) geologisch reservaat; 4) vindplaats; 5) grens Nederland-België. Tekening J.H. van Vlieden (ROB).

¹ Door Staatsbosbeheer werd in 1985 een folder uitgegeven getiteld: 'Natuurgebied Het Zandgelaag op de Kauter'.

* Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Kleine Haag 2, 3811 HE Amersfoort

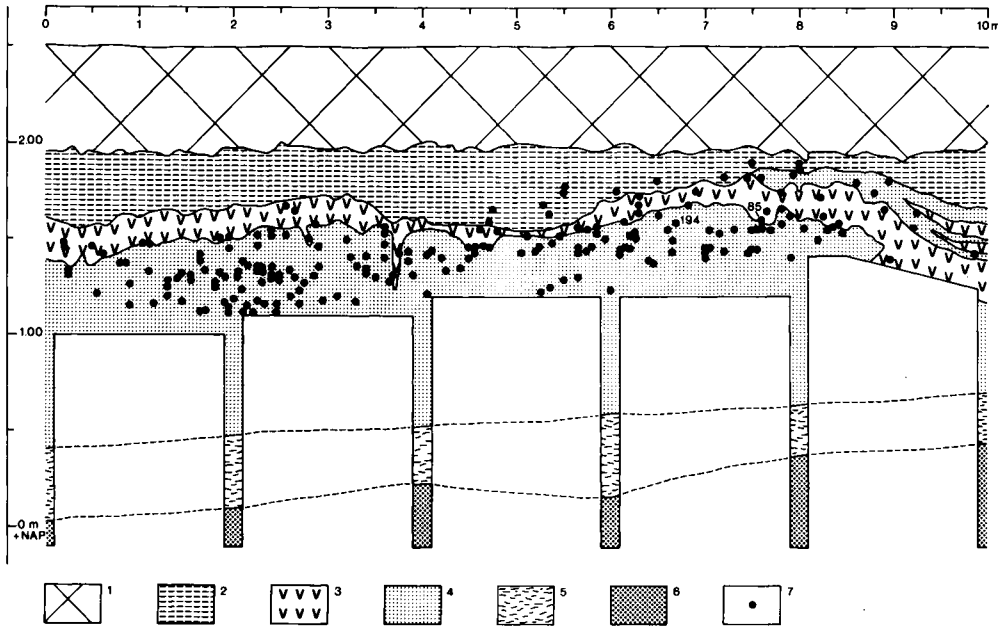

Fig. 2: Profiel van de proefsleuf. Voor legenda zie tekst. Tekening J.H. van Vlierden (ROB).

Voorzichtig afsteken van de slootkant leverde een vrij grote hoeveelheid vuursteenbrokken op. In de afgelopen jaren was ook door schoolkinderen van de St. Jozefschool onder leiding van hun directeur, de heer J. de Baar, een aanzienlijke verzameling identieke artefacten en brokstukken bijeengebracht. Deze vondsten werden gedaan op de akkers aan de noordzijde van de Kauter op de grens van klei en zand (fig. 1). De Baar werd daartoe mede aangemoedigd door de amateurarcheoloog D. Wiltenburg uit Oostkapelle.

Nadat de heer Bleijenberg contact had gezocht met de werkgroep historie en archeologie van de Heemkundige Kring 'De Vier Ambachten' en de Belgische archeologen R. van Hove en J.P. van Roeyen werd de provinciaal archeoloog gewaarschuwd. In onderling overleg werd besloten een profielput te graven loodrecht op de helling van de Kauter met een lengte van 10 meter en een breedte van 2 meter. Nieuwe vondsten konden zo *in situ* worden bestudeerd.

Na toestemming van de grondeigenaar werd gegraven van 12 tot 19 oktober.

In januari 1986 verzamelde Bleijenberg uit een slootprofiel langs de Bakkersdijk nogmaals ca. 4 kilogram vuursteenbrokken. Deze bevonden zich in eenzelfde geologische positie als de vondsten van de Schelpstraat.

GEOLOGIE

In figuur 2 is het noordoostprofiel weergege-

ven van de opgravingsput met daarop geprojecteerd het aangetroffen vuursteenmateriaal (legenda-eenheid 7). Van boven naar beneden treffen we de volgende lagen aan.

Onder de bouwvoor (1) bevindt zich een kleilaag die behoort tot de Afzettingen van Duinkerke III (2). De klei ligt met een erosief contact op een dunne laag veraard en verrommeld veen (3). Het veen rust op geel zand dat aan de bovenzijde enigszins is uitgelooft (4). Onder het zand bevindt zich een groenkleurige lemige zandlaag (5), die op zijn beurt rust op het roszand van de Formatie van Oosterhout (6).

De leemlaag is waarschijnlijk van pleniglaciale ouderdom en afgezet tijdens het Weichselien. De zandlaag betreft door de wind afgezet dekzand van laat-glaciale ouderdom. Gezien het niet voorkomen van Allerødveen of -niveau gaat het waarschijnlijk om oud dekzand. Hoewel de veengroei in het Holoceen op het dekzand in Zeeuwsch-Vlaanderen al in het Preboreaal is begonnen, zal het veen op een zo hoog punt als Nieuw-Namen vrij laat zijn ontstaan. Mogelijk heeft enige bodemvorming plaatsgevonden, gezien de witte uitgelooftde kleur van de top van het dekzand. Het veen is geoxydeerd en er zijn zwakke aanwijzingen voor ploegsporen. Aangezien het gebied pas tijdens de laatmiddeleeuws Duinkerke III(b)-transgressieperiode is overstroomd, kan deze menselijke invloed uit historische tijd dateren.

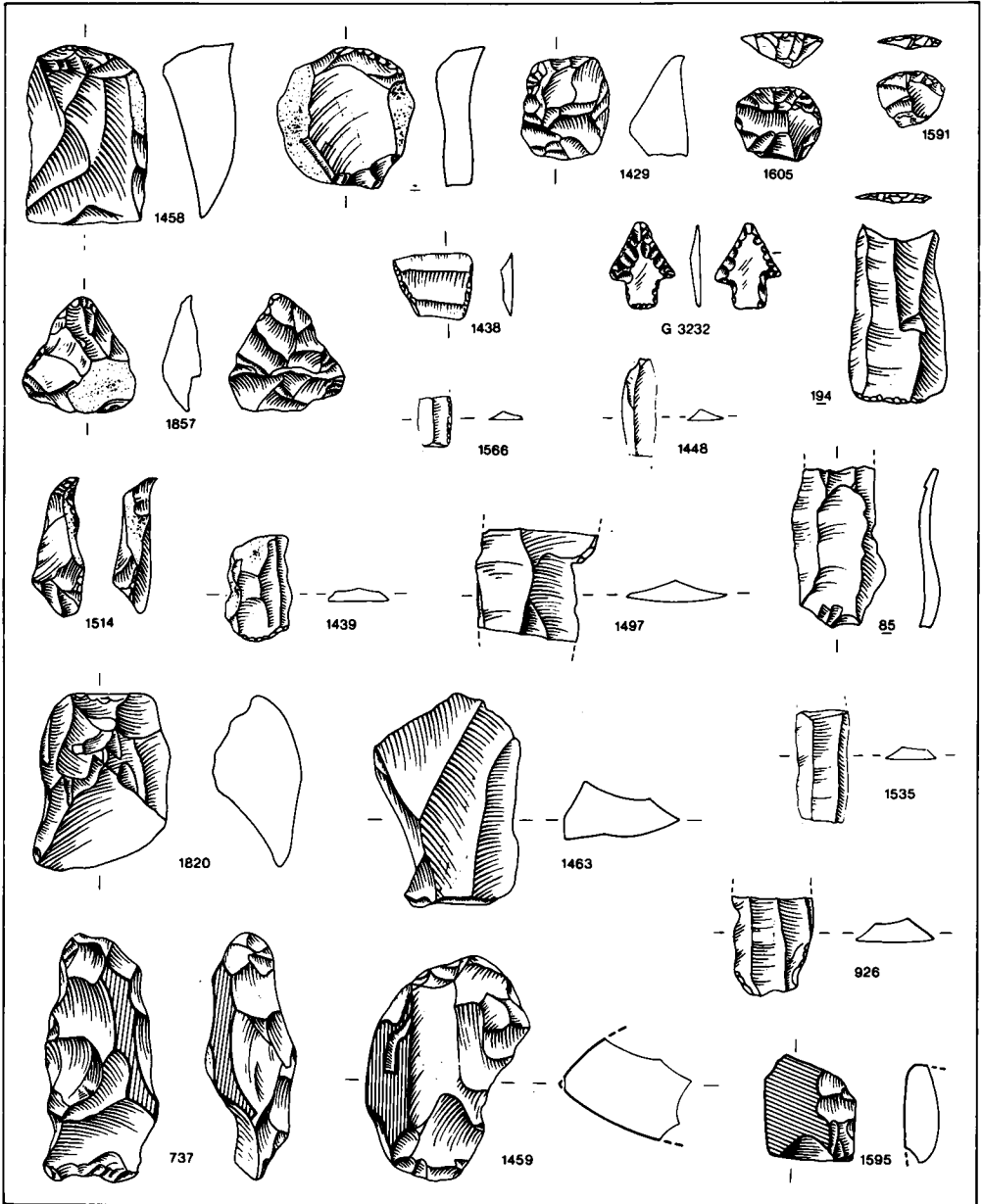

Fig. 3: Vuurstenen artefacten Nieuw-Namen. Schaal 1:2. Tekening J.C.A. Hulst (ROB).

VONDSTEN

De vondsten vallen uiteen in twee groepen. Een kleine groep artefacten bestaat uit een onbewerkte kling van donkergrijze transparant vuursteen (fig. 3, nr. 85) en een dubbel afgekorte kling van dezelfde grondstof (nr. 194).² Beide zonder patina. Het vuursteen is van het

'Obourg-type'. Zoals blijkt uit het profiel zijn ze afkomstig uit de top van het dekzand.

² De vondsten gedaan tijdens de opgraving en de oppervlaktevondsten zijn ieder doorlopend genummerd. De in het slootprofiel gevonden krabber en brokken zijn niet genummerd. De in 1910 gevonden pijlpunt draagt het inventarisnummer van het Kon. Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

De tweede en grootste groep bestaat uit kleine en grote brokstukken van vuursteenpebbles. In het totaal is ruim 2 kilogram geborgen met een gemiddeld gewicht van 14 gram per stuk. De vuursteen vertoont zeer veel vorstspijtvlakken, is onregelmatig melkwit gepatineerd en heeft een sterke glans. Hoewel sommige stukken veel op primitieve artefacten lijken, moet de conclusie luiden dat we hier te maken hebben met door de natuur gevormd materiaal. Ook deze groep is afkomstig uit de top van het dekzand.

De verzamelde oppervlaktevondsten geven eenzelfde tweedeling te zien. Naast een zeer groot aantal brokstukken is een betrekkelijk kleine groep artefacten aanwezig. Bij de laatste overheersen de (gebroken) klingen (nrs. 926; 1448; 1497; 1535 en 1566). Een enkele is afgekort (nr. 1439). De meeste klingen hebben een ca. 1 mm dikke witte patina. Waarschijnlijk zijn ze geslagen van vuursteen van het 'Obourg-type'. Daarna volgen de krabbers, waarvan de meeste rond van vorm zijn (nrs. 1429; 1591 en 1605). Eén is langwerpig (nr. 1458). Laatst genoemde krabber is vervaardigd uit vuursteen van het 'Spiennes-type'. Verder treffen we onder de vondsten een steker (nr. 1514), een kernsteentje (nr. 1820) en een grote afslag (nr. 1463) aan. Tot slot kan een aantal fragmenten van geslepen bijlen worden vermeld (nrs. 737; 1459 en 1595). Het eerst genoemde fragment is secundair bekapt tot een massief stuk gereedschap. De grondstof is van het 'Spiennes-type'. De andere twee bijlfragmenten zijn gemaakt van 'West-Belgische' vuursteen. Voor de volledigheid is nog een afbeelding opgenomen van de in 1910 gevonden gesteelde pijlpunt (nr. G 3232).

DATERING

De datering van de groep artefacten is niet eenvoudig daar het voornamelijk om oppervlaktemateriaal gaat. Afgekorte klingen zijn in het Neolithicum vrij ongevoen. Op grond hiervan kan gedacht worden bij de datering van de klingen aan het Laat-Paleolithicum of het Mesolithicum. Driehoekige pijlpunten zijn karakteristiek voor het Midden-Neolithicum. Tezamen met de transversale pijlpunt, de rechthoekige krabber en het massieve stuk gereedschap, gemaakt van een geslepen bijl, lijkt een overeenkomst aanwezig te zijn met vondstensembles van enkele Belgische vindplaatsen die worden toegeschreven aan de Michelsbergcultuur (zie b.v. VANMOERKERKE en BEECKMANS 1984). De vondsten zijn echter te gering in aantal om dit met zekerheid ook voor de Kauter te kunnen stellen, temeer daar transversale pijlpunten en gepolijste bijlen ook voor het Laat-Neolithicum kenmerkende artefacten zijn.

De in 1910 gevonden gesteelde pijlpunt wordt traditioneel in het Late Neolithicum of de Vroege Bronstijd gedateerd.

De grote groep vuursteenbrokken stelde ons aanvankelijk bij de datering voor nog grotere problemen. Vanuit geologisch gezichtspunt was het voorkomen van vuursteen hier ter plaatse nogal onwaarschijnlijk. De tijdens de opgraving vastgestelde geologische ligging maakte duidelijk dat de vuursteen pas ná de vorming van het dekzand ter plaatse kon zijn geraakt. Er bleef niets anders over dan de onbevredigende conclusie dat het materiaal door menshand was aangevoerd. Gelukkig kon de heer Bleijenberg in maart 1986 een betere verklaring voor het voorkomen geven. Bij het opschonen van de groeve na de winter vond hij enkele identieke brokken vuursteen in de schelpenbreccie! Blijkbaar is dus door verwerking van deze laag in de Kauter het vuursteen aan de voet van de heuvel aangerijkt. Vreemd blijft daarbij wel dat hiervan in de literatuur nergens melding is gemaakt.

CONCLUSIE

Dankzij de actieve en aanhoudende belangstelling voor de geschiedenis van de Kauter in Nieuw-Namen kon de kennis omtrent de prehistorische bewoning aanzienlijk worden uitgebreid. Het uitgevoerde archeologisch onderzoek geeft een aanwijzing voor bewoning aan de voet van de Kauter in het Laat-Paleolithicum en/of Mesolithicum en in het Midden en/of Late Neolithicum.

TENSLOTTE

Het onderzoek had niet plaats kunnen vinden zonder de inzet van de in de tekst genoemde personen en de heren E.M. Bogaert, M.A. Buise en J. Steijns van de werkgroep historie en archeologie van de Oudh. Ver. 'De Vier Ambachten'. Verder werd gewaardeerde hulp ontvangen van E.P. Broertjes (Rijks Geologische Dienst, Nuenen), drs. W. Roebroeks (Instituut voor Prehistorie, Leiden) en L.B.M. Verhart (Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

LITERATUUR

- JANSSEN, A.W., 1982-83: Het geologisch reservaat 'De Kauter' te Nieuw-Namen (Zeeuwsch-Vlaanderen, gemeente Hulst). Jaarboek 1982-1983, Oudh. Kring 'De Vier Ambachten', Hulst, 193-208.
- TESCH, P., 1911: Over een voorkomen van Midden/Pliocene lagen aan de oppervlakte in Zeeuwsch-Vlaanderen. Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Genootschap (2) 28 (1), 95-99.
- VANMOERKERKE, J. en L. BEECKMANS, 1984: Een site uit het Midden-Neolithicum te Schorisse (Maarkedal-Oost-Vlaanderen): Driemaandelijks Kroniek van het Verbond voor Oudh. Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen 13, 1-32.